

7^ο Μάθημα

Θεραπευτικό παιχνίδι & Παιγνιοθεραπεία

Καλούδη Σοφία Γεωργία

Εξάμηνο 2024-25

Παιδικό Ιχνογράφημα

- Το ενδιαφέρον για το παιδικό ιχνογράφημα εκδηλώθηκε στα τέλη του δέκατου ένατου αιώνα γύρω στα (1880- 1900), όπου ανακαλύπτεται η ιδιαιτερότητα του παιδιού και με την επίδραση των ιδεών του Rousseau, επισημαίνονται τα διάφορα στάδια της γραφικής ανάπτυξής τους.
- Το 1926 η Morgenstern χρησιμοποιεί το παιδικό σχέδιο στην ψυχαναλυτική θεωρία ενός μουγκού παιδιού 9 ετών.

-
-
- Παράλληλα γίνονται μελέτες για το αισθητικό αισθητήριο του παιδιού, το συγκρίνουν με πίνακες ζωγράφων, το εξετάζουν με βάση τους κανόνες του ωραίου, προσέχουν την εκλογή των χρωμάτων και το γραφικό ρεπερτόριο των παιδιών (Mereditieu, 1981).
 - Οι κοινωνιολόγοι εγκρίνουν παιδικά σχέδια από διάφορες χώρες (Probst, 1967) σχέδια σε μουσουλμανικό περιβάλλον και αργότερα ο Rioux, ενώ ο Spencer επιχειρεί μεγαλεπήβολες συσχετίσεις ανάμεσα σε δημιουργήματα παιδιών και πρωτόγονων στο πλαίσιο του εξελικτισμού (Rioux, 1951).

- Κάπου εδώ ήρθε ο Piaget που με το σημαντικό για την ψυχολογία του παιδιού έργο του, βοήθησε στην κατανόηση των μηχανισμών της παιδικής έκφρασης όχι μόνο σαν γραφική και πλαστική, αλλά και σαν κινησιακή και μουσική ενόραση (Piaget 1971).
- Το παιδί λοιπόν **δεν** είναι ένα πρόπλασμα του ώριμου ανθρώπου, ένας «μικροσκοπικός ενήλικας» ούτε τα σχέδιά του είναι προκαταρκτικές ασκήσεις ή αποτυχίες δηλαδή έργα μιας φάσης που πρέπει να διανυθεί, να ξεπεραστεί γρήγορα για να φτάσει στην τέχνη των ενηλίκων.
- Οι μονόπλευρες ερμηνείες οδηγούν σε λανθασμένη ανάγνωση για αυτό καλό είναι να αποφεύγονται (Meriedieu, 1981).

Το ιχνογράφημα ως εκφραστικό μέσο

- Αν θέλουμε να αποκρυπτογραφήσουμε τα πιο αυθεντικά και πρωτότυπα στοιχεία της παιδικής παραγωγής θα πρέπει να δεχτούμε την ιδιαιτερότητα του κόσμου του παιδιού, της ιδιαίτερης δηλαδή νοητικής ανάπτυξης του, αλλά και τους ιδιαίτερους νόμους της παιδικής ψυχής.
- Το ιχνογράφημα είναι το βασικότερο εκφραστικό μέσο του παιδιού ως **καταπληκτικό**, εξαιρετικά **λαμπρό** και **πρωτότυπο**.
- Είναι ένα μέσο επικοινωνίας του με τον έξω κόσμο και ταυτόχρονα ένα μέσο προβολής του προς αυτόν. Με την εκλογή του θέματός, μας δείχνει τη στάση του παιδιού μπροστά σε ορισμένα αντικείμενα, με τρόπο που χειρίζεται το θέμα.
- Το παιδί παγιώνει τις κινητικές, νοητικές, συγκινησιακές και παρωθητικές του αντιδράσεις (Μπέλλας, 2000).

Το ιχνογράφημα ως εκφραστικό μέσο

- Σύμφωνα με τον (Luguet, 1991) το ιχνογράφημα παρακολουθεί τη νοητική κοινωνική και συναισθηματική ανάπτυξη του παιδιού.
- Επειδή το ιχνογράφημα ως μέσο έκφρασης έχει σχέση με τη λειτουργία του λόγου, διηγείται κάτι, έχει αφηγηματική λειτουργία καθώς μεταφέρει ορισμένο μήνυμα.
- Η ιχνογράφιση απαιτεί δεξιότητες ως προς τις κινήσεις συντονισμού και ελέγχου αυτών.
- Επίσης βοηθά το παιδί να φέρει στην επιφάνεια όχι μόνο από τα ανώτερα στρώματα της προσωπικότητάς του αλλά και από τα βαθύτερα.

Η επικοινωνία

- Μέσα από τις εικόνες τα παιδιά επικοινωνούν με γνωστά τους πρόσωπα, αναπτύσσουν δεξιότητες για τη ζωή και οικοδομούν την αίσθηση της εμπιστοσύνης
(Kitahar & Matsuishi, 2002).

Ως γραφική ικανότητα;

- Ένα σχέδιο εκτός από την γραφική ικανότητα ενός παιδιού μπορεί να παρέχει ένα πλήθος πληροφοριών για την προσωπικότητα του, τις καταστάσεις που βιώνει.
- Ο τρόπος που ένα παιδί χρησιμοποιεί τις γραμμές, τις μορφές, ο τρόπος που δημιουργεί στο χαρτί ή η επιλογή του σχεδίου, του χρώματος, εάν μελετηθούν ίσως παρέχουν πολλές πληροφορίες.

Το ιχνογράφημα

- Στο ιχνογράφημα, η συγκινησιακή πλευρά της ζωής του παιδιού, το θέμα, η χρήση, η λάμψη και η σύνθεση χρωμάτων δείχνουν τυχόν συγκρούσεις, μεταπτώσεις, τραυματικές καταστάσεις, όπως πολύ ωραία είπε ο Wallon :
- *«Το ιχνογράφημα είναι μία επιφάνεια όπου το παιδί παίζει με τις συγκινήσεις του».*

Το ιχνογράφημα

- Το **ιχνογράφημα**, είναι ένα εκφραστικό μέσο που μπορεί έμμεσα να μας δείξει **πώς** το παιδί κατανοεί τον κόσμο, **πώς** βιώνει τις σχέσεις του και τις επαφές του με τον κόσμο, αλλά και **ποια** είναι η στάση του απέναντι στον κόσμο.
- Ταυτόχρονα μας δείχνει στοιχεία της προσωπικότητάς του, των παθήσεων και των συγκινήσεων του και πώς αυτές επηρεάζουν την αντιληπτική του δραστηριότητα.
- Η λέξη κλειδί για όλα αυτά είναι η έννοια της **προβολής**, επικουρικά στοιχεία της παρατήρησης και ερμηνείας του παιδικού ιχνογραφήματος, καθώς είναι οι μιμητικές κινήσεις και γενικά οι εκφραστικές αντιδράσεις αλλά και τα σχόλια του παιδιού πριν, κατά τη διάρκεια και μετά το πέρας της ιχνογράφησης του
(Μπέλλας, 2000).

οι γραμμές

- Είδος γραμμής: ελικοειδής, καμπύλες δηλώνει: ευαίσθητο και συνεσταλμένο παιδί
- Όρθιες γωνίες, γραμμές σκληρές: επιθετικά ρεαλιστικά παιδιά
- Τρόπος πατήματος: δυνατά, απλά, διστακτικά
- Κινήσεις: Ήρεμες ή νευρικές (εκφράζουν θυμό)
- Χώρος: Μας πληροφορεί για την αυτοπεποίθηση του παιδιού τις αναστολές και τα προβλήματά του

Τα στοιχεία που αξιολογούνται από ειδικούς...

- Παράλληλα με τη γενική συμπεριφορά των παιδιών, ώστε να χρησιμοποιηθούν ως συμπληρωματικό μέσο διάγνωσης της προσωπικότητας και τυχών προβλημάτων τους
- Το σχέδιο αποτελεί μια απασχόληση που όμως για το παιδί αποτελεί την αποτύπωση του εσωτερικού του κόσμου
- Από τα σχέδια όπου το μολύβι κολλάει με ηρεμία πάνω στο χαρτί, στρογγυλλά σχήματα θα μας αποκαλύψουν την χαρά και την ηρεμία του παιδιού
- Αντίθετα ο θυμός, απεικονίζεται με πατημασιές γερές του μολυβιού σε σχήματα αιχμηρά και ακανόνιστα

- Τα παιδιά που είναι εσωστρεφή φοβισμένα αποθαρρυμένα ζωγραφίζουν μικροσκοπικά σχήματα στο κέντρο ή σε μια άκρη
- Αντίθετα τα νευρικά και ασταθή παιδιά καλύπτουν όλο το χαρτί με νευρικές κινήσεις
- Χρώμα: το **κόκκινο** χρώμα δείχνει παρόρμηση και επιθετικότητα, το **μπλέ** αρμονία και εσωστρέφια, το **μαύρο, γκρί, καφέ** προβλήματα προσαρμογής
- Τα βασικά χρώματα δείχνουν ισοροπία
- Καθόλου χρώμα: συναισθηματικό κενό, ευαισθησία

Τα εξελικτικά στάδια

- Η ανάπτυξη της γραφικής έκφρασης του παιδιού είναι φυσιολογική και μέσα σε αυτή οι προηγούμενες επιτυχίες ενσωματώνονται στις επόμενες, ακολουθώντας την ολόκληρη και συντονισμένη εξέλιξη της ανάπτυξης του (Abraham, 1976).
- Πολλοί ερευνητές προσπάθησαν να οριοθετήσουν αυτή την ανάπτυξη σε ορισμένα **στάδια** ο πιο γνωστός χωρισμός είναι αυτός του (Luquet 1913)
- Το στάδιο του **τυχαίου** ρεαλισμού (**δύο με τριών** ετών), το παιδί ανακαλύπτει μία τυχαία αναλογία μεταξύ ενός αντικειμένου και του σχεδίου που έφτιαξε, οπότε το ονοματίζει **αναδρομικά**.

Τα εξελικτικά στάδια

Το στάδιο του στόχου ή παραδρομής ή αποτυχημένο ρεαλισμό (τρία με τέσσερα ετών).

Το παιδί έχει ανακαλύψει την ταυτότητα μορφής αντικειμένου και προσπαθεί να αναπαράγει τη μορφή σαν μία φάση εκμάθησης με αποτυχίες και επιμέρους επιτυχίες.

Τα εξελικτικά στάδια

- Το στάδιο του **λογικού** ή **νοητικού** ή **διανοητικού ρεαλισμού** (4 με **10** ετών) όπου το παιδί σχεδιάζει το αντικείμενο όχι όπως το βλέπει αλλά όπως το ξέρει, σύμφωνα με ένα εσωτερικό πρότυπο χρησιμοποιώντας δύο μεθόδους. Στη διαφάνεια, την αναπαράσταση σε κάτοψη, την επιπέδωση ή την περιστροφική προβολή.
- Στο στάδιο του **οπτικού ρεαλισμού** (**10** με **12** ετών), το παιδί γράφει αυτό που βλέπει έχοντας ανακαλύψει την προοπτική. Τις προβολικές δηλαδή και ευκλείδειες σχέσεις και τους νόμους. Εδώ αρχίζει το «φτώχεμα» του σχεδίου που χάνει το χιούμορ του και αρχίζει να μοιάζει με τα σχέδια των ενηλίκων.

-

Χαρακτηριστικά στο ιχνογράφημα

- Οι **παραλείψεις μερών** του σώματος στο παιδικό ιχνογράφημα. Το παιδί πολλές φορές στην απόδοση του ανθρώπου μπορεί να παραλείψει χέρια, λαιμό ή μάτια

Γιατί συμβαίνει αυτό;

- Οι ψυχολόγοι υποστηρίζουν ότι αυτές οι παραλείψεις μπορεί να σχετίζονται με την ψυχολογική κατάσταση και τη βιωμένη εμπειρία του παιδιού που ζωγραφίζει.
- Για τις **παραλείψεις χεριών**, υποστηρίζουν ότι μπορεί να αποτελεί σύμπτωμα μειωμένης αυτοεκτίμησης και ανασφάλειας του παιδιού ή ανικανότητά του να αποκαταστήσει κοινωνικές σχέσεις ή αίσθημα ενοχής

(Ferraris,1977)

Ψυχολογική σημασία της μορφής του ανθρώπου

- Άλλοι ερευνητές υποστηρίζουν ότι η αιτία όπως: παραλείψεις των χεριών μπορεί να οφείλεται στη δυσκολία της γραμμής για το παιδί και άλλοι ότι το σχέδιο υπακούει στην αρχή "στο καθένα ο δικός του χώρος στο καθένα το δικό του όριο" ή ότι απλώς ο άνθρωπος με μία παράλειψη πιθανόν να φαίνεται **«καλύτερο»** στο παιδί

Ψυχολογική σημασία της μορφής του ανθρώπου

- Το παιδί όταν ζωγραφίζει έναν οποιονδήποτε ανθρωπάκο, στην ουσία σχεδιάζει τον **εαυτό** του.
- **Άρα:** ο ερευνητής μπορεί να πάρει πληροφορίες για το πώς το παιδί αντιλαμβάνεται το **γνωστικό σχήμα** του σώματός του αλλά και τις πιθανές **προβολές** του σχεδίου του
- Ο Stern, συσχετίζει την εξέλιξη του σχεδίου του ανθρώπου, ακούμε τις αισθήσεις του παιδιού από την προγεννητική του ζωή δηλαδή με το πως εμφανίστηκε ως έμβρυο
- Οι οργανικές λειτουργίες του, πρώτα το κεφάλι, μετά τα άκρα, έπειτα μέσα στο κεφάλι τα μάτια, ύστερα το στόμα κ.ο.κ.
- Από την απεικόνιση του ανθρώπου μπορούμε επίσης να πάρουμε πληροφορίες για τον **ιδεολογικό ρόλο** του φύλου

Ψυχολογική σημασία της μορφής του ανθρώπου

- Υπάρχουν επίσης εργασίες που δείχνουν πώς ζωγραφίζουν τον **“ανθρωπάκο”** τα παιδιά με αγχώδη διαταραχή ή στο φάσμα του αυτισμού, νευρικά παιδιά, ψυχωτικά παιδιά κ.α
- Έτσι η απεικόνιση διαφέρει πολύ από το φυσιολογικό παιδί
- Το ευερέθιστο αγχωτικό παιδί ζωγραφίζει μεγάλο άνθρωπο, συνήθως οπλισμένο πολεμιστή, με βαριά χαρακτηριστικά
- Ίχνη με πατημένα χρώματα, έντονα και τραχιά και χέρια με μυτερά στίγματα σαν κάκτους
(Aubin 1970)

Ψυχολογική σημασία της μορφής του ανθρώπου

- **Σημαντικό:** θα πρέπει να αναγνωρίζονται τα **κοινωνικά, πολιτισμικά** χαρακτηριστικά του περιβάλλοντος από το οποίο προέρχεται το παιδί
- Για παράδειγμα το παιδί από τον Αμαζόνιο δεν έχει αναστολές να ζωγραφίσει τον ανθρωπάκο του γυμνό και με εμφανή τα γεννητικά όργανα, γιατί έτσι ζει
- Αν όμως αυτό το κάνει ένα παιδί του δυτικού πολιτισμού θα θεωρηθεί σύμπτωμα
(Ponzo ,1967)

Ψυχολογική σημασία της μορφής του ανθρώπου

- Η αυτοπροσωπογραφία του παιδιού ή καλύτερα το τεστ αυτό είναι όταν ζητάμε από το παιδί να ζωγραφίσει τον εαυτό του
- Εκεί βλέπουμε το επίπεδο συνείδησης του σωματικού του σχήματος, τις προβολές που κάνει, παρατηρώντας την έκφραση, τη στάση, την ετοιμότητα, την ενδυμασία του και άλλα
- Για να φτιάξει το παιδί την αυτοπροσωπογραφία του δεν χρειάζεται να κοιτά σε καθρέφτη γιατί ιχνογραφεί με βάση ένα **εσωτερικό** πρότυπο
- Θέλουμε το σχέδιο του να είναι όσο το δυνατόν πιο αυθόρμητο άρα και πιο αποκαλυπτικό
- Ενδέχεται βέβαια το παιδί στην ιδέα ότι ζωγραφίζει τον εαυτό του να χρησιμοποιήσει μηχανισμούς άμυνας και να σχεδιάσει την ιδανική εικόνα που έχει για τον εαυτό του

Παράγοντες ...

- Υπάρχει ένας καθορισμένος τρόπος που αλλάζει με την επίδραση κάποιων παραγόντων
- Το παιδί στην αρχή αποφεύγει να ζωγραφίσει την αυτοπροσωπογραφία του
- Συνήθως κάνει έναν άνθρωπο, ένα παιδί αλλά και όταν κάνει την αυτοπροσωπογραφία του συνήθως είναι ένας από τους συνήθεις **ανθρωπάκους**, οι οποίοι βέβαια τις πιο πολλές φορές εξωτερικά μοιάζουν εκπληκτικά με το παιδί που τους ιχνογράφησε και είναι φορτισμένο συγκινησιακά
- Επίσης κάποιες άλλες φορές που του ζητούμε να ζωγραφίσει την οικογένειά του μπορεί να μη φτιάξει τον εαυτό του γιατί θεωρεί ότι αυτός εκείνη τη στιγμή είναι μαζί μας και όχι με την υπόλοιπη οικογένεια (Μπέλλας, 2000)

- Η **αυτοπροσωπογραφία** του παιδιού είναι ένα πολύτιμο στοιχείο και οι ερευνητές προσέχουν τη θέση της στην επιφάνεια του χαρτιού, το μέγεθος, τη γενικότερη δομή και παρουσία της, την απόδοση των λεπτομερειών
- Στην πράξη καλό είναι να συνδυάζεται με άλλα τεστ όπως: με την εταιροπροσωπογραφία κάποιου άλλου προσώπου ας πούμε αδερφός με αδερφή αν είναι δίδυμα, με τεστ της οικογένειας, τεστ με ζώα, τεστ με μεταμορφώσεις από νεράιδα ή μάγο ή να ζητηθεί από το παιδί με την αυτοπροσωπογραφία να διορθώσει τα λάθη του, αφού πρώτα συνειδητοποιήσει το ίδιο στο σώμα του
- Στις αυτοπροσωπογραφίες είναι ιδιαίτερα χρήσιμο της περίπτωσης παιδιού με **απόκλιση**
- Ωστόσο η χρήση του θέλει προσοχή γιατί εύκολα μπορεί να οδηγήσει σε **παρερμηνείες**.

Τα δύο φύλα

- Πολλοί ερευνητές ασχολήθηκαν με τον τρόπο που αποτυπώνουν τα παιδιά στο ιχνογράφημά τους
- Κατέληξαν λοιπόν στο συμπέρασμα ότι, τα αγόρια 4 με 7 ετών ζωγραφίζουν πιο μεγάλο πρόσωπο εκείνο που έχει το ίδιο φύλο με το δικό τους, εκτός αν ο αντίστοιχος γονιός απουσιάζει από το σπίτι, ειδικά τα δύο πρώτα χρόνια ζωής του παιδιού. Οπότε δεν μπορεί να ταυτιστεί μαζί του
- Επίσης μεταξύ δύο προσώπων του ίδιου φύλου, μεγαλύτερο ζωγραφίζουν εκείνο που για αυτά έχει μεγαλύτερη σημασία, όπως μεταξύ δύο γυναικών

Τα δύο φύλα

- Μεγαλύτερη σε μέγεθος κάνουν τη μητέρα τους στην ηλικία 8 με 10 ετών
- Η απόδοση του φύλου γίνεται με διαφοροποίηση σε όλα σχεδόν τα μέρη του σώματος, μαλλιά, ρούχα, στόμα, λαιμό, πόδια, παπούτσια στην προεφηβεία που το σώμα υφίσταται βαθιές αλλαγές.
- Τα αγόρια στην αρχή ζωγραφίζουν πιο απλοϊκές μορφές και μετά τα 17 έτη καρικατούρες
- Γενικά όμως τα παιδιά στην εφηβεία μετωπικά, απεικονίζουν άτομα του αντίθετου φύλου, ενώ πλάγια εικονογραφούν άτομα του ίδιου φύλου με αυτά και στα σχέδιά τους υπάρχουν στοιχεία ναρκισσισμού, αναστολών ή υπερβολών, λόγω των ορμονών

Τα δύο φύλα

- Στις περιπτώσεις που δεν υπάρχει στη ζωγραφιά διαφοροποίηση των δύο φύλων μπορεί να σημαίνει ότι το παιδί αδυνατεί να ταυτιστεί θετικά με τον γονιό του ίδιου φύλου ή ότι **δεν** έχει ωριμάσει ακόμα σεξουαλικά
- Η σύγχυση σε αυτή την ηλικία δεν έχει την ίδια σημασία με ανάλογη σύγχυση σε σχέδια ενηλίκων για αυτό προσοχή στις παρερμηνείες

Η οικογένεια στο ιχνογράφημα

- Ένα από τα πιο σημαντικά τεστ στο παιδικό ιχνογράφημα είναι και αυτό του **τεστ της οικογένειας**
- Αποτελεί ένα απλό τεστ καθώς ο ειδικός δίνει την εντολή στον σχεδιαστή:
- ***«Ζωγράφισε την οικογένεια σου και τον εαυτό σου μέσα σε αυτή»***
- Μέσα από το τεστ το παιδί, υποδηλώνει τις συγκινησιακές εντάσεις του, τους συγκινησιακούς τραυματισμούς του, τους ψυχικούς ανταγωνισμούς του ή αντίθετα το αίσθημα της ασφάλειας και το βαθμό προσαρμογής του Μαζί με αυτά δείχνει και τις αδύνατες ή στερεές πλευρές του οικογενειακού περιβάλλοντος
(Μπέλλας 2000:152)

Τι προσέχουμε στο σχέδιο του παιδιού

- Το χρόνο σχεδίασης
- Αποστάσεις των προσώπων μεταξύ τους
- Ποιο πρόσωπο ζωγράφισε πρώτο και ποιο τελευταίο
- Διορθώσεις που κάνει στην ζωγραφιά του
- Παράλειψη κάποιου προσώπου
- Προσθήκη άλλων ατόμων ή ζώων
- Θέση των χεριών και των άκρων
- Αναλογία ανάμεσα στις φιγούρες
- Ρούχα
- Διανομή ρόλων
- Τρόπος σχεδίασης

Τα πρόσωπα στο ιχνογράφημα

- Το πρόσωπο που εμφανίζεται **πρώτο** στο σχέδιο υποδηλώνει τον μεγάλο θαυμασμό του παιδιού προς εκείνο το πρόσωπο, την ταύτιση και την προσπάθεια μίμησης του παιδιού
- Όταν στην ζωγραφιά τοποθετεί πρώτα τον εαυτό του τότε πρέπει πρώτα να δούμε την ηλικία του παιδιού
- Στην ηλικία περίπου 4 έως 6 ετών κυριαρχεί στο παιδί το αίσθημα του εγωκεντρισμού, οπότε είναι κάτι φυσιολογικά αποδεκτό να τοποθετεί τον εαυτό του πρώτα
- Σε άλλη περίπτωση υποδηλώνει την ανάγκη του παιδιού για αγάπη η οποία παραμένει ανικανοποίητη
- Σε αντίθετη περίπτωση όταν το παιδί τοποθετεί τον εαυτό του τελευταίο μπορεί αυτό να σημαίνει υποτίμηση του εαυτού του ή του τρόπου που αισθάνεται ότι αυτή είναι η θέση του μέσα στην οικογένεια

-
-
- Η παράλειψη κάποιου προσώπου δηλώνει την μη αποδοχή του παιδιού ενώ ή προσθήκη κάποιου άλλου ανθρώπου με τους οποίους το παιδί δεν έχει καθημερινή επαφή υποδηλώνει την ανάγκη για επικοινωνία με στόχο να καλύψει το συναισθηματικό του κόσμο, που δημιουργείται από την οικογένεια του
 - Η παράλειψη του παιδιού από την ζωγραφιά φανερώνει, χαμηλή αυτοεκτίμηση αλλά και απομόνωση από την οικογένεια του

Οι διαστάσεις στο παιδικό ιχνογράφημα

- Η απεικόνιση ενός ατόμου με μικρότερες διαστάσεις υποδηλώνει ότι το παιδί επιθυμεί να το μειώσει καθώς τρέφει αρνητικά συναισθήματα για το παιδί
- Σε αντίθεση περίπτωση όταν η φιγούρα σχεδιαστεί με υπερβολικά μεγάλες διαστάσεις σε σχέση με τα άλλα πρόσωπα βιώνεται από το παιδί η **κυρίαρχη φιγούρα**
- Η αυξημένη απόσταση κάποιου ατόμου σε σχέση με την εγγύτητα που παρουσιάζουν τα άλλα έχει σχέση με την θέση του προσώπου στην οικογένεια όπως το αντιλαμβάνεται το παιδί

θέσεις και αντικείμενα

- Όταν το χέρι κάποιου αγκαλιάζει το παιδί γύρω από το λαιμό υποδηλώνει την αίσθηση του παιδιού ότι αισθάνεται περιορισμένο
- Τα κουμπιά στα ρούχα μπορεί να συνδεθούν με την συναισθηματική σπουδαιότητα που έχει αυτό το πρόσωπο για το παιδί
- Το σβήσιμο ενός προσώπου φανερώνει την εσωτερική συναισθηματική σύγκρουση του παιδιού, σε σχέση με αυτό το πρόσωπο
- Από την μία αισθάνεται δυσφορία και από την άλλη φόβο για να εκφράσει τα συναισθήματά του για αυτό

Στο παιδικό ιχνογράφημα

- Η παράλειψη χεριών ή μπράτσων είναι ο τρόπος που τιμωρεί το παιδί κάποιον που θεωρεί ως απειλή
- Πολλές φορές πιθανόν να υποδηλώνει και ένα σημάδι σεξουαλικότητας που δεν βιώνεται ελεύθερα
- Η προσθήκη κάποιου καπέλου υποδηλώνει την καταπίεση που αισθάνεται το παιδί από το άτομο που σχεδιάζει
- Η προσθήκη ζώων που δεν υπάρχουν στο σπίτι ίσως σημαίνει την τάση του παιδιού να αποκρύψει την επιθετικότητα που ίσως αισθάνεται σε σχέση με κάποια πρόσωπα του περιβάλλοντος του

Στο παιδικό ιχνογράφημα

- Η απεικόνιση του παιδιού με **διαφορετικό φύλο** πιθανόν υποδηλώνει ότι ο σεξουαλικός του ρόλος δεν γίνεται αποδεκτός και το ίδιο δεν αισθάνεται καλά με την σεξουαλική του ταυτότητα
- Η σχεδίαση μιας οικογένειας με **ζώα** αντί για ανθρώπους φανερώνει ότι το παιδί δεν αισθάνεται μέλος της οικογένειας του, ότι βιώνει έντονο ψυχικό πόνο σε σχέση με την οικογένειά του και δεν θέλει να τη βιώσει ξανά σχεδιάζοντας την

Στο παιδικό ιχνογράφημα

- Η άρνηση του παιδιού να ζωγραφίσει την οικογένειά του αποτελεί ένδειξη της **δυσφορίας** του σε σχέση με αυτήν και την πιθανή **απουσία συναισθηματικής επικοινωνίας**
- Από τον γονέα που θα ζωγραφίσει πιο κοντά του, επιζητεί και την περισσότερη προσοχή και στοργή
- Η απεικόνιση της οικογένειας μέσα σε μία κορνίζα δείχνει την πολύ αυστηρή διαπαιδαγώγηση που δέχεται και τον έντονο έλεγχο πάνω στον ψυχικό του κόσμο
- Κάλυψη των χρωμάτων από άλλα χρώματα δείχνει την προσπάθεια του παιδιού να καλύψει τα πραγματικά του αισθήματα του

Το σπίτι

- Το **σπίτι** είναι από τα πιο αγαπημένα θέματα του παιδιού όπως ο **άνθρωπος** και το **δέντρο**
- Οι ερευνητές εξετάζουν πιο πολύ την **προβολική** και **εκφραστική** τους σημασία παρά την εξέλιξη της μορφής του
- **Σπίτι**, εννοούμε καθετί που μπορεί να στεγάσει ανθρώπους
- Σπίτι είναι η πολυκατοικία, η εκκλησία ή το σχολείο
- Κάποια από αυτά τα σπίτια αποτέλεσαν αντικείμενο μελέτης από διάφορους μελετητές
- Μετά την εμφάνιση στο ιχνογράφημα του παιδιού του ανθρώπου και των ζώων αρχίζει η ιχνογράφηση του σπιτιού. Αυτό γίνεται στα **τρία χρόνια** αλλά μπορεί και αργότερα ανάλογα με το ρυθμό του κάθε παιδιού
- Το παιδί ζωγραφίζει ένα τρίγωνο για στέγη και ένα όρθιο παραλληλόγραμμο που στη συνέχεια διαπλατύνεται

Το σπίτι στο ιχνογράφημα

- Περισσότερο ζωγραφίζει ένα δρόμο, μία πόρτα και δύο παράθυρα λίγο πιο πάνω από την πόρτα
- Στα 51/2 ετών προσθέτει μία νέα πρόσοψη στα δεξιά με ένα νέο παραλληλόγραμμο που είναι όμως και τα δύο κάτω από την ίδια στέγη
- Αργότερα όσο το παιδί κατακτά την προοπτική, φτιάχνει ένα πλάγιο παραλληλόγραμμο για δεύτερη στέγη που στεγάζει το δεύτερο τοίχο του σπιτιού
- Σε ορισμένες περιπτώσεις στο σπίτι απεικονίζεται από αέρος
- Αργότερα η απόδοση του παιδιού γίνεται πιο σύνθετη και πιο ρεαλιστική
- Έτσι αυξάνει την προβολή και την εκφραστική σημασία του σπιτιού

Το σπίτι στο παιδικό ιχνογράφημα

- Το **σπίτι** είναι για το παιδί καταφύγιο, ασφάλεια, θαλπωρή, ταυτότητα καταγωγής
- Έχει πολλούς λόγους να το αγαπάει
- Εάν το απεχθάνεται συνεπώς μπορεί να οδηγήσει τους ψυχολόγους σε διαπιστώσεις για την ψυχική υγεία και ισορροπία του
- Όταν η καμινάδα καπνίζει, υπάρχουν άνθρωποι στο σπίτι που θα συγκεντρωθούν αργότερα να φάνε και να επικοινωνήσουν
- Έχει χαρούμενα χρώματα, έπιπλα, αντικείμενα ή είναι άχρωμο άρα απωθητικό συγκινησιακά για το παιδί
- Έχει μεγάλα παράθυρα, πόρτα, δρόμο ή απουσιάζουν άρα υπάρχει πρόβλημα επικοινωνίας
- Επίσης από το σχέδιο του σπιτιού, οι ψυχολόγοι μπορούν να πάρουν ενδείξεις για τη νοητική ικανότητα ή αντίθετα τη νοητική υστέρηση ενός παιδιού
- π.χ : σε ένα παιδί με Φ.Δ.Ν θα δούμε στο σχέδιο του χαρακτηριστικές λεπτομέρειες όπως ρόπτρο στην πόρτα, ενώ σε ένα νοητικά υστερημένο παιδί θα δούμε ιχνογράφιση σπιτιού σε επίπεδο μουτζουρωμάτος, απουσιάζουν οι λεπτομέρειες ή θα δούμε ένα σπίτι σα να πλανιάζει

Τα ζώα στο παιδικό ιχνογράφημα

- Τα ζώα συνήθως τα σχεδιάζουν από τα πλάγια γιατί έτσι θεωρούν ότι τα απεικονίζουν. Υπάρχουν περισσότερα στοιχεία στα ζώα που μπορούν να αποδοθούν από τα πλάγια για να δείξουν ότι κινούνται.
- Επίσης είναι στραμμένα προς τα αριστερά για δεξιόχειρα παιδιά όπως συμβαίνει και με άλλα επιμέρους θέματα.
Έτσι και εδώ το παιδί όταν ζωγραφίζει ζώα παίρνει απέναντί τους μία θέση συγκινησιακά φορτισμένη, δηλαδή τα συμπαθεί ή τα απεχθάνεται ή τα ταυτίζει με ανθρώπους.

Τα ζώα

- Βέβαια οι ερευνητές για να καταλήξουν σε συμπεράσματα για την ψυχολογική κατάσταση του παιδιού θα πρέπει το ιχνογράφημα ενός ζώου με το οποίο ταυτίζεται το παιδί ή μίας σκηνης με ζώα να γίνεται σε πολλά ιχνογραφήματα σε επανάληψη γιατί, το παιδί μπορεί να έχει επηρεαστεί από κάτι που είδε
- Τα παιδιά διαθέτουν μία ευκολία στην ταύτιση με τα ζώα
- Σύμβολα ψυχικής υγείας, ευεξίας και αυτοπεποίθησης του παιδιού για το μέλλον του, είναι τα ανέμελα πουλιά, οι πολύχρωμες πεταλούδες, τα ήρεμα ζώα στα λιβάδια, ενώ αντίθετα η συστηματική ιχνογράφιση ζώων άγριων μπορεί να είναι ένδειξη ότι το παιδί υποφέρει από διάφορα άγχη και αγωνίες
- Όταν τα ζώα είναι απειλητικά, το παιδί μπορεί να έχει άγχος για τη ζωή ή να φοβάται τον πατέρα του
- Η Stahel, (1987) μετράει το ύψος του ανθρώπου σε σχέση με το ζώο με στόχο μετά τη θεραπεία να έχει μεγαλώσει το παράστημα του ανθρώπου σε σχέση με το ζώο
- Επίσης λέει ότι συστηματικά προτιμούν να ζωγραφίζουν ζώα τα μοναχικά παιδιά

Τα δέντρα

- Το **δέντρο** εμφανίζεται στο σχέδιο του παιδιού σχετικά αργά
- Παρουσιάζει στην απόδοση ποικιλία και ανθρωπομορφικές ιδιότητες έχει και αυτό συμβολική σημασία και υπάρχει και ειδικό τεστ από τον (Koch)
- Στα δέντρα που έχουν αναπτυγμένο κορμό με στρογγυλή και περιορισμένη στεφάνη, οι ερευνητές ψυχαναλυτές βλέπουν ένα τυπικό φαλλικό σύμβολο
- Ο Stern όμως θεωρεί το **δέντρο** όπως οι φοίνικες, είναι σύμβολο δύναμης
- Η τοποθέτηση φρούτων πάνω στα δέντρα για τους ψυχαναλυτές θεωρείται ένδειξη διεκδικήσεων, ενώ για τον Ravidó είναι σύμβολο γυναικείας γονιμότητας όπως και τα άνθη, σύμβολο γυναικείας αισθητικής
- Τέλος ο Koch, θεωρεί ότι τα φρούτα εκφράζουν επιδίωξη της επιτυχίας με την παράταξη των ικανοτήτων, επιμέλεια στην εξωτερική εμφάνιση και επίδειξη της προσωπικής αξίας

Ο ήλιος

- Στα **τέλη** του **3^{ου}** έτους εμφανίζεται στα σχέδια του παιδιού ο **ήλιος**
- Στην αρχή σαν δίσκος ολόκληρος και ύστερα με ακτίνες σα γρανάζι
- Είναι μάλιστα **ανθρωπομορφικός** με μάτια, μύτη, στόμα
- Είναι **κίτρινος** και βρίσκεται κάτω από την ταινία του ουρανού
- Μετά τα έξι (6) έτη συναντάμε ήλιο ένα τουλάχιστον από τα γραφήματα του παιδιού ενώ μετά τα 8 ή 9 έτη μόνο στο ένα από τα τέσσερα
- Όσο μεγαλώνει το παιδί ο ήλιος παύει να είναι ανθρωπόμορφος αλλά κερδίζει σε χρωματική λάμψη και κάποτε καταλήγει να διαποτίζει με το χρώμα του όλο το σχέδιο του παιδιού
- Ο ήλιος έχει και αυτός εκφραστική και συμβολική σημασία
- Σχέδιο με ήλιο δείχνει παιδί ήρεμο, ζεστό, με ζωτικότητα, δύναμη και παρώθηση για δράση
- Αντίθετα η απουσία του δείχνει ότι στο παιδί επικρατούν αντίθετες συγκινησιακές και παρωθητικές καταστάσεις
- Για τους ψυχαναλυτές ο **ήλιος** θεωρείται ο **ιδανικός πατέρας**. Έτσι όταν ένα παιδί ζωγραφίζει τον ήλιο συνέχεια **κόκκινο** ή **μαύρο**, δείχνει ότι **φοβάται** τον **πατέρα** του, ενώ όταν το ζωγραφίζει πίσω από σύννεφα ή κάποιο βουνό δείχνει ότι οι σχέσεις με τον πατέρα του δεν είναι καλές

Διαδοχή των γεγονότων

- Το παιδί κατά την ανάπτυξη του, βαθμιαία περνά την κατάκτηση της έννοιας του χρόνου όπως την έχουμε εμείς στο μυαλό μας στην αρχή
- Ο χρόνος είναι για το παιδί μία κατάσταση που απλώς τη βιώνει και αργότερα γίνεται κοινωνικός και ιστορικός χρόνος
- Πριν όμως, απαραίτητη στη γεωγραφική απόδοση της διαδοχής των γεγονότων, πρέπει να οργανώσει τις αναμνήσεις του και να προγραμματίζει τις πράξεις και τις προσπάθειες του
- Πώς όμως το παιδί γράφει μια ιστορία ή τις πρώτες απόπειρες για απόδοση σκηνών; τις κάνει κατά τη φοίτηση του στο νηπιαγωγείο, παρατάσσοντας πρόσωπα και αντικείμενα που τα συνδέει φραστικά
- Όπως επισημαίνει ο Liquid, μετατρέπει δηλαδή σε αυτά τα αφηγηματικά σχέδια, το **διαδοχικό** σε **ταυτόχρονο** στην ίδια ζωγραφιά

Χαρακτηριστικά στο σχέδιο των παιδιών

- **Τελεία για μάτια:** εγωκεντρισμός
- **Απουσία στόματος:** Καταναγκασμός, άγχος, κοινωνική απόσυρση
- **Μεγάλα αυτιά:** Ακούει λίγα και δεν δίνει την απαραίτητη προσοχή
- **Μεγαλύτερα ρουθούνια:** Ανασφάλεια, συναισθηματική ενοχή
- **Μεγάλα Μάτια:** Τα μάτια αποτελούν τον καθρέφτη της ψυχής, θέληση να κυριαρχήσει στα πράγματα, περιέργεια
- **Μικρά μάτια:** Εσωστρέφεια, δυσπιστία, φόβος για επικοινωνία

Χαρακτηριστικά στο σχέδιο των παιδιών

- **Κλειστά μάτια:** Ναρκισσισμός
- **Μικρό Κεφάλι:** Εσωστρέφεια, δυσκολία στις σχέσεις με του άλλους
- **Μεγάλο Κεφάλι:** Διαχυτικότητα
- **Πρόσωπο χωρίς χαρακτηριστικά:** Δυσκολία να εκδηλώσει τα συναισθήματα του
- **Έλλειψη Ματιών:** Αρνείται να δει την πραγματικότητα
- **Παράληψη στόματος:** Συναισθηματικές ελλείψεις

Χαρακτηριστικά στο σχέδιο των παιδιών

- Παραμόρφωση ή τονισμός μύτης: Φόβος
- Μεγάλα Πεταχτά αυτιά: Υποτίμηση του εαυτού του
- Λεπτός Κορμός: Ανεπάρκεια
- Απουσία χεριών: Επιθετικότητα προς τον εαυτό του, αίσθημα ενοχής
- Τοποθέτηση προσώπου παραπέρα: Μη ένταξη στην οικογένεια
- Άρνηση να χρωματίσει όλη την οικογένεια: Απάθεια, συναισθηματική ψυχρότητα
- Μέλη της Οικογένειας που απεικονίζονται χωριστά: Απάθεια συναισθηματική ψυχρότητα

4 βασικοί τύποι απόδοσης γεγονότων.....

- Ο **Liquid** επισημαίνει τέσσερις (4) βασικούς τύπους απόδοσης από το παιδί, της διαδοχής των γεγονότων
- 1. Ο τύπος **επανάληψη**, παραθέτει χωρίς χρονική σειρά σε μία εικόνα τα στοιχεία που άκουσε
- 2. Ο τύπος σε **παράθεση παράτασης** σε μία εικόνα στοιχεία χωρίς όμως αυτά να συγκροτούν πράξη
- 3. Ο τύπος του(**Επινάλ**), το παιδί κατανέμει την ιστορία που άκουσε σε επιμέρους σχέδια στη σειρά, αφιερωμένα σε ξεχωριστό σχέδιο το καθένα
- 4. Ο **συμβολικός** τύπος, όπου το παιδί ζωγραφίζει από όλη την ιστορία μόνο εκείνη τη σκηνή που το ανακεφαλαιώνει και τη χαρακτηρίζει ως σύνολο

- Ο Γουίλεμ, μιλά για την **ευθυγράμμιση** της χρονικής σειράς από αριστερά προς τα δεξιά του χαρτιού, πάνω στη γραμμή εδάφους
- Τέλος ο Μπέρτραντ λέει ότι, το παιδί για να δείξει τη χρονική ακολουθία χρησιμοποιεί διάφορα σύμβολα όπως διάφορες γραμμές και βελάκια
- Η απόδοση λοιπόν της διαδοχής των γεγονότων ξεκινάει από τα πέντε, βελτιώνεται στα 8 με 9 ετών αλλά ο άξονας τηρείται αυστηρά μετά το 13^ο έτος (Μπέλλας 2000)

HTP – TEST

- Το συγκεκριμένο τεστ ονομάζεται Η-Τ-Ρ ΤΕΣΤ δηλαδή The house Tree Person Test
- Ανακαλύφθηκε το 1948 από τον John Buck
- Σκοπός του συγκεκριμένου τεστ είναι να προσδιορίσει τα κύρια χαρακτηριστικά του ατόμου που το σχεδιάζει
- Η εντολή που δίνεται στο σχεδιαστή είναι να σχεδιάσει ένα **δέντρο**, ένα **σπίτι** και μια **ανθρώπινη φιγούρα**
- Στην συνέχεια του παρέχεται τρία ξεχωριστά φύλλα χαρτί ώστε να σχεδιάσει το κάθε αντικείμενο σε ένα ξεχωριστό χαρτί
- Ο ειδικός σημειώνει τον χρόνο που θα χρειαστεί το παιδί για να ολοκληρώσει τα σχέδια του
- Έπειτα αναλύει τα σχέδια ανάλογα με τις διαστάσεις του κάθε σχεδίου, τις γραμμές και τις πινελιές που έχει χαράξει στο χαρτί
- Αργότερα και πιο αναλυτικά αναλύει το κάθε σχέδιο ξεχωριστά

Παρατηρεί ότι το σπίτι εάν....

- έχει σχεδιαστεί η στέγη, η καμινάδα, τα παράθυρα, η πόρτα, ο τοίχος και το έδαφος
- Το σχέδιο του σπιτιού αντιπροσωπεύει τις σχέσεις μεταξύ των μελών της οικογένειας
- Ανάλογα με το πως θα σχεδιαστεί το σπίτι φανερώνει στον ειδικό πως βλέπει το (παιδί) την οικογένεια αλλά και πως γενικά αισθάνεται τις οικογενειακές αξίες
- Η στέγη αντικατροπτίζει την φαντασία και την πνευματική ζωή
- Η καμινάδα την συναισθηματική του ζωή
- Οι τοίχοι δείχνουν την σταθερότητα της οικογένειας, η πόρτα και τα παράθυρα, τη σχέση με τον εξωτερικό κόσμο σε κοινωνικό πλαίσιο. Τέλος το έδαφος δείχνει την επαφή με την πραγματικότητα

Το Σχέδιο του Δέντρου

- Το σχέδιο του δέντρου συμβολίζει τις βαθύτερες και υποσυνείδητες πτυχές της προσωπικότητας
- Στο σχέδιο του δέντρου παρατηρείται αν έχουν σχεδιαστεί τα φύλλα, τα κλαδιά, ο κορμός, οι ρίζες και το έδαφος

Το 3ο σχέδιο του ατόμου

Το άτομο στην εικόνα αντιπροσωπεύει τον ιδανικό εαυτό

- Δείχνει την στάση του ατόμου στον κόσμο, την συνύπαρξη της κοινωνικής ζωής με τον εξωτερικό κόσμο
- Σημαντικό σε αυτό το σχέδιο είναι ο ειδικός να εξετάσει αν έχουν σχεδιαστεί όλες οι λεπτομέρειες όπως, τα μάτια, το στόμα, η μύτη, τα χέρια , ο λαιμός και τα πόδια

δύο ακόμα δεξιότητες...

- Μαζί με τις ζωγραφιές αναπτύσσονται παράλληλα και άλλες δύο δεξιότητες , η **συναισθηματική** και η **ψυχοκοινωνική** ανάπτυξη και η ανάπτυξη της **αντίληψης**
- Τα παιδιά σχεδιάζουν ότι βλέπουν, θυμούνται, φαντάζονται με το δικό τους τρόπο
- Με άλλες λέξεις οι λειτουργίες της αντίληψης της ευαισθησίας, με συναισθήματα και κινητικές λειτουργίες αλληλεπιδρούν και εκεί ο παράγοντας της κοινωνικής εμπειρίας προστίθεται και η εικόνα σύρεται στο χαρτί (Kitahan Mistyishi, 2002)

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ

- Παρατηρήσουμε μια ζωγραφιά ενός μικρού παιδιού που η μητέρα του, το έχει εγκαταλείψει όταν ήταν μικρό.
- Το παιδί ζωγραφίζει ένα σώμα ακανόνιστο με μεγάλο κεφάλι, ανοιχτό στόμα, μεγάλα δόντια, ανασηκωμένα μπράτσα και μεγάλα επιθετικά χέρια
- Η ζωγραφιά αυτή αποκαλύπτει τον έντονο θυμό του παιδιού, την λύπη που κρύβει μέσα του τον λόγο της εγκατάλειψης που υπέστη από την μητέρα του
- Η ζωγραφιά αποτελεί το **καταφύγιο** για το παιδί για να ξεκινήσει να εξωτερικεύσει τα συναισθήματα του
- Ένα χρόνο αργότερα η μητέρα του επιστρέφει πίσω και έτσι το παιδί θέλοντας να εκφράσει την χαρά του, θα ζωγραφίσει μία γυναίκα που κρατάει από το χέρι το παιδί της και περπατούν
- Αυτές οι δύο ζωγραφιές αποτυπώνουν την εναλλαγή των συναισθημάτων του παιδιού σε αυτές τις δύο έντονες καταστάσεις της ζωής του, χωρίς λόγια, μόνο με χρώματα, μολύβια και ένα χαρτί

.....

ΚΑΛΗ ΞΕΚΟΥΡΑΣΗ!!!